

Funktionel argumentationsanalyse

Metodiske overvejelser om sproglige analyser af argumenterende diskurs

Nielsen, Niels Møller

Published in:

NyS. Nydanske Studier og Almen Kommunikationsteori

Publication date:

2005

Document Version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Nielsen, N. M. (2005). Funktionel argumentationsanalyse: Metodiske overvejelser om sproglige analyser af argumenterende diskurs. *NyS. Nydanske Studier og Almen Kommunikationsteori*, 2005(33), 99-128.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

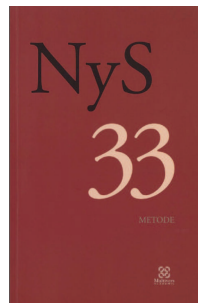
- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

NyS

Titel:	Funktionel argumentationsanalyse – metodiske overvejelser om sproglig analyse af argumenterende diskurs
Forfatter:	Niels Møller Nielsen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier 33. Metode</i> , 2005, s. 99-128
Udgivet af:	Multivers Academic
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Funktionel argumentationsanalyse

– metodiske overvejelser om sproglig analyse af
argumenterende diskurs

NIELS MØLLER NIELSEN

Argumentationsanalyse har i mange år været anset for at være et centralt element i den pragmatiske tekstanalyse. Samtidig har argumentationsanalysen været baseret på tankegods som i vid udstrækning ikke er egentlig sprogteoretisk, men derimod enten logisk-filosofisk eller retorisk. Det mest velkendte forsøg på at rette op på dette forhold repræsenteres af den Amsterdam-baserede revitalisering af dialektikken i pragmatiske rammer, kaldet *pragma-dialektik*. Pionererne er de hollandske filosoffer Franz van Eemeren og nylig afdøde Rob Grootendorst, og hovedværkerne er van Eemeren & Grootendorst 1984 og 1992, samt van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs 1993. Denne artikel bygger en del på centrale erkendelser i pragmadialektikken, herunder et kritisk-rationalistisk syn på sprog og argumentation, samt en grundlæggende opfattelse af at argumentation må ses som talehandling som er underlagt kommunikationsinhærente principper for rationalitet. Pladsmæssige forhold forhindrer en egentlig redegørelse for pragmadialektisk teori, ligesom jeg heller ikke i denne sammenhæng vil komme ind på nogen af de kritikker man med rette kan udfordre den pragmadialektiske tradition med. Jeg vil således blot gøre opmærksom på at nedenstående metodiske diskussioner anerkender en vis skyldighed til pragmadialektikken, samtidig med at der også er en del afvigelser fra inspirationen.

Artiklens formål er at diskutere på hvilket grundlag man kan lave en systematisk analyse af argumenterende diskurs. Fokus er både teoretisk og metodisk: Teoretiske spørgsmål omfatter forklaringer på hvordan argumentation udspiller sig sprogligt i interaktion, og metodiske spørgsmål omfatter hvordan, og med hvilket begrebsapparat, denne interaktion lader sig beskrive. Jeg håber at denne artikel kan være en inspiration til, og kvalifikation af, diskussionen af dette spørgsmål.

Jeg vil forsøge at præcisere et begrebssæt til brug for 'funktionel argumentationsanalyse'. Funktionel argumentationsanalyse skal forstås som et sprogteoretisk alternativ til filosofiens og retorikkens respektive analysetraditioner. Jeg vil altså skelne mellem følgende tre analyseformer:

- *Den filosofiske argumentationsanalyse* forudsætter at den argumenterende tekst er et ydre symptom på en indre logisk struktur som kan afdækkes og kritiseres i henhold til slutningsformer.
- *Den retoriske argumentationsanalyse* forudsætter at den argumenterende tekst kun kan kritiseres indholdsmæssigt, det vil sige i henhold til situationelt relative faktorer.
- *Den funktionelle argumentationsanalyse* forudsætter at den argumenterende tekst indgår i en regelstyret, social handlings-sammenhæng hvor argumentationen må anskues som forløb snarere end som struktur.

Det er klart at tredelingen repræsenterer en abstraktion, og at praksis kan vise sig at trække på flere af disse former. Det er også klart at mange filosofisk såvel som retorisk indstillede analytikere måske ikke vil kunne genkende egne grundforestillinger i deres respektive kategorier. Dette vil jeg i første omgang lade ligge med henvisning til at det er et grundvilkår ved enhver teoretisk reduktion. Man kan imidlertid godt fordrø en klar stillingtagen fra såvel retorikkens som logikkens side i forhold til en funktionel analyses grundforudsætninger. For at kunne kalde en analyse funktionel i den her nævnte betydning, må retorikeren i sin analyse frasværge sig modstanden mod formelle beskrivelser af argumentation, mens den filosofisk orienterede analytiker må acceptere at sproget er et egentligt medium for skabelse og kritik af argumenter, ikke blot en besværlig mellemkomst.

FILOSOFISK, RETORISK OG FUNKTIONEL ARGUMENTATIONSANALYSE

EN GROV FORSIMPLING

Jeg vil nu forsøgsvis gøre rede for de tre nævnte analyseformers teoretiske og videnskabsteoretiske/filosofiske grundforudsætninger, deres analysekriterier og deres respektive genstandsfelter. Som tidligere nævnt er der tale om karikerede beskrivelser som har til formål at fokusere på adskillende kendetegn, ikke at lave en videnskabshistorisk realbeskrivelse af eksisterende traditioner i dag.

FIGUR 1. ARGUMENTATIONSANALYSERS ANALYSEKRITE-
RIER, GENSTANDSFELTER OG TEORIER

	Filosofisk	Retorisk	Funktionel
Analysekriterium	Gyldighed/ holdbarhed	Persuasivitet	Kommunikativ rationalitet
Genstandsfelt	Tanke	Ytringsindhold	Tekstens forløb
Teori	Logik	Retorik	Pragmatik

DEN FILOSOFISKE ARGUMENTATIONSANALYSE

I sin helt naive variant vil den filosofiske argumentationsanalyse stort set kun opvise fejlslutninger når den anvendes på empiriske data. I den udstrækning man blot sammenligner den empiriske argumentation med en oversigt over gyldige slutningsformer, vil man sædvanligvis kun finde ufuldstændige eller fejlagtige argumenter. Den mere realistiske variant inkorporerer forestillingen om 'implicitte præmisser' og indfører dermed en fortolkningspraksis – analytikeren må i hvert enkelt tilfælde vurdere om der med rimelighed kan identificeres spor af en implicit præmis som kan validere det foreliggende argument. Diskussionen af hvilke principper der bør styre en sådan fortolkningspraksis har vist sig nærmest endeløs, og den har i grunden ikke ført til ændringer i de overordnede rammer for tolkning. Den filosofiske tradition har i de senere år hovedsagelig været repræsenteret af Collin m.fl. 1987 og dennes hæderkronede forgænger, Espersen 1969.

Internationalt har den mest interessante udvikling på området centreret sig omkring den canadiske filosof og informelle logiker Douglas Walton (Walton 1989, Woods & Walton 1989, Walton 1992 og Walton & Krabbe 1995) og dennes arbejde på en fejlslutningslære, som igen bygger på Charles Hamblins hovedværk *Fallacies* (Hamblin 1970). Tankegangen i disse værker er baseret på et perspektivskifte mod en mere dialektisk tradition idet argumentation anskues som praksiser som enten følger eller bryder med regelsæt for 'commitments' og refutationer. Fra et sprogteoretisk synspunkt er det imidlertid påfaldende at egentlig viden om sprog og samtale som regelstyret handling næsten ikke anvendes hos Walton. Således fremstår Waltons fejlslutningslære som en – trods alt – logisk orienteret og abstrakt regelsamling.

Den helt grundlæggende forudsætning i den filosofiske argumentationsanalyse er den mere eller mindre eksplicite forestilling om at sproget udgør et 'slør', en imperfekt overflade som dækker over et entydigt, bagvedliggende ræsonnement som kun kan være enten gyldigt eller ugyldigt. Denne grundforestilling medfører for det første at argumentet som fænomen opfattes som statisk – det er endegyldigt udtrykt ved den sproglige mellemkomst – eller sagt på en anden måde: Først tænker man, så taler man – og det man er interesseret i som analytiker er at få skrællet sproget af så man kan se og vurdere tanken bag. Grundlaget er 'analytikken', dvs. tankens love. Genstandsfeltet for denne type argumentationsanalyse er således snarere 'tanken' end 'teksten', om end teksten altså udgør det uomgængelige analyseobjekt.

DEN RETORISKE ARGUMENTATIONSANALYSE

Den retoriske analyse af argumentation kendetegnes ved at tilkende formale beskrivelser meget lidt eller slet ingen vægt (se for eksempel Christian Kocks demarkation af retorikken som fag (Kock 1997) hvor fagets genstand betegnes som den situationelle produktion af ytringsindhold). Så modsat den filosofiske argumentationsanalyse har den retoriske analyse eksplicit den situationelt relative sproglighed som sit felt.

Hvor den filosofiske tradition opfatter sproget som et slør eller en overflade som skygger for det egentlige ræsonnement, går den retoriske analysetradition sædvanligvis over i den anden grøft og erklærer den

sproglige manifestation 'lig med' argumentationens egentlige struktur; det bagvedliggende eller implicitte (hvis der er noget bagvedliggende) er kontingent. Og eftersom argumenterende tekster, som tidligere nævnt, ikke fremstår som entydige og systematiske fremstillinger, kan den retoriske analyseform sandsynliggøre tesen om at der ikke findes et system, en form. Den retoriske hovedkritik imod den filosofisk/logiske argumentationsanalyse er at den i sin bestræbelse på systematisering uomgængeligt kommer til at øve vold på teksten og den troværdige repræsentation af det sproglige indhold i situationen. Den retoriske analyse opfatter altså argumentation og ræsonnement som ikke-formel og kontekstafhængig.

Væsentlige figurer i denne sammenhæng er Chaim Perelman (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958/1969) og Stephen Toulmin (1958). Perelmans sondring mellem det partikulære og det universelle publikum og Toulmins begreb om feltafhængighed er to ret forskellige forsøg på at forankre rationaliteten i lokale kontekster uden af den grund at forfalde til relativisme¹. Kontekstens betydning finder man også stærkt betonet hos Bitzer (1968) som introducerede 'den retoriske situation' som nødvendig variabel i den retoriske analyse, mens senere tilgange relativiserer feltet yderligere ved at kritisere Bitzer for at tilkende situationer betydning i sig selv. Vatz (1973/2000), som refereret af Just (2002), anlægger en mere konstruktivistisk synsvinkel og argumenterer for at retorikeren sprogligt skaber de betydningsfænomener som konstituerer situationen. Dermed, kan man hævde, lægges grunden til en mulig relativisering af retorikken som en socialkonstruktionistisk disciplin.

Den retoriske argumentationsanalyse har det sproglige indhold (betydning såvel som æstetik) i situationskontekst som sit genstandsfelt.

ANSATS TIL EN NYDIALEKTIK

Aristoteles beskrev i sin *Topik* dialektikken som en 'kritisk proces som indeholder principperne for enhver undersøgelse' (Aristoteles 350 fvt: første bog, del 2) hvilket er en anden måde at sige på at der findes regler for kritisk samtale som kan generaliseres til dialogiske regler. Dialektikken er læren om argumentation i kritisk samtale, diskussionen af modsætningsfyldte forhold i gensidig anerkendelse af regler for rigtig

anvendelse af sproget. Sammenkoblingen af denne tankegang med den opfattelse af sproget som regelstyret handling man finder i moderne sprogfilosofi og pragmatik fra Wittgenstein til Grice, er nærliggende, men har alligevel ladet vente på sig; bestræbelsen på at nytænke dialektikken som en pragmatisk disciplin er ikke så gammel. Helt dominerende i feltet har været hollænderne Franz van Eemeren og Rob Grootendorst som har fremsat et sprogligt orienteret forskningsprogram under titlen 'pragmadialektik'. Som navnet antyder ser van Eemeren og Grootendorst den sproglige bestræbelse som en fuldendelse af opdateringen af den klassiske treenighed, logik, retorik og dialektik – hvor logikken har fundet sin moderne form hovedsagelig i kraft af Freges symbolismer, og retorikken opdateredes i kraft af blandt andre de førnævnte teoretikere, så er det tanken med pragmadialektikken at genoplive dialektikken i moderne, sprogfølsom form. Således genfinder man en række dialektiske dyder hos van Eemeren & Grootendorst – forsøg på systematisering af diskussionsregler, forestillingen om at den bedste form for samtale er den kritiske diskussion – dvs. den samtale som stræber mod løsningen af intellektuelle spørgsmål, samt forestillingen om en overordnet fejlslutningslære. På dette område er den hollandske tradition ikke fremmed over for Waltons fremgangsmåde². Men van Eemeren & Grootendorst tager skridtet videre og søsætter et ambitiøst forsøg på at forklare disse samtaleregler i kraft af sproghandlingsteorien – her trækkes særlig på John R. Searles centrale analyser af sproghandlingernes vellykkethedsbetingelser (bl.a. i Searle 1969).

Hvor den retoriske tradition for argumentationsanalyse så at sige beskæftiger sig med argumentationen som den fremstår ureguleret af transcendent styringsmekanismer, og hvor en filosofisk tilgang principielt kun interesserer sig for reglerne og ikke den sproglige manifestation, så repræsenterer det pragmadialektiske program en gylden middelvej: Genstanden for analysen er den argumentatoriske diskurs forstået som sproglig handlen, men vel at mærke en *regelstyret* sproglig handlen. Argumentation er sproghandlen.

I det følgende vil jeg kigge nærmere på det teoretiske grundlag for en funktionel og pragmatisk argumentationsanalyse som udtryk for en revitalisering af dialektikken.

PRINCIPPER FOR FUNKTIONEL ARGUMENTATIONSANALYSE

PRAGMATISKE ERKENDELSE

Van Eemeren og Grootendorsts variant af Grices samarbejdsprincip hedder 'vær klar, oprigtig, effektiv og kohærent'³ (van Eemeren & Grootendorst 1992: 50f.). Formuleringen giver påmindelser om ikke bare Grices samarbejdsprincip (Grice 1975), men også Habermas' gyldighedskrav i den kommunikative handlen (Habermas 2001). Såvel Grices princip som Habermas' er omfattet af 'transcendental tvang', for nu at bruge Habermas' måde at sige det på. For så vidt som man overhovedet agter at kommunikere, er der implicitte regler som må formodes overholdt – og van Eemeren og Grootendorst indskrives sig i denne pragmatisk tradition. For nærværende er det ikke så afgørende at diskutere de faktiske krav (om end jeg må tilstå at Habermas' trikotomi bestående af sandhed, rigtighed og vederhæftighed for mig at se forbliver det stærkeste og mest teoretisk forankrede bud – således svarer de tre centrale gyldighedskrav jo ganske godt til Bühlers klassiske organon-model fra 1934 (Bühler 2001) og Aristoteles' opdeling i logos, ethos og pathos, for blot at nævne enkelte eksempler).

Med til det teoretiske fundament må også høre den væsentlige erkendelse at enhver ytring er del af en større interaktiv helhed. Der kan principielt ikke skelnes mellem tekster og tale i en samtale, for teksterne må principielt altid forstås i deres intertekstuelle sammenhæng, ganske som tale i en samtale. Hos van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs (1993) tages første skridt henimod en sådan forståelse af argumentation som interaktion, men der er ikke sket meget på området de senere år. Van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs skriver i deres programmatisk forslag til videreførelse af det teoretiske arbejde med interaktiv argumentation at:

Our approach locates argumentative reasonableness in procedures for critical discussion rather than in the form of reasoning or in the substance of initial premises per se. We take this notion of reasonableness to be a pragmatically specialized variant of the same notion of cooperative rationality that lies behind Grice's (1975) conception of a cooperative contribution to the purpose of a conversational exchange (i.e., the Cooperative Principle). (van Eemeren, Grootendorst, Jackson & Jacobs 1993: 170)

I Nielsen (under udg.) foreslår jeg en række operationaliseringer i forlængelse af erkendelsen om at rationaliteten er bundet til samtals kontekstinvariante styringsmekanisme. Jeg skal kort rekapitulere mine forslag her:

Den situations-invariante fornuft kan ses som to principper som gensidigt begrænser hinandens virkeområder hvorved visse ytringer kan fremstå som rationelle i givne samtalsituationer. Således kan *princippet om modsigelsesfrihed* begrænse ytringer som alene overholder *samarbejdsprincippet* og vice versa. Tesen er at i det omfang et argument i en samtale er både samarbejdende og modsigelsesfrit, vil det opfattes som rationelt af kommunikations- og kognitionsduelige samtaledeeltagere. Og nok så vigtigt omvendt: I det omfang et samtalebidrag bryder med et af principperne, vil bidraget principielt kunne mødes af modargumenterende kritik fra andre deltagere. Det bliver nu *bruddene*, og den deraf følgende modargumentation, som bliver teoretisk og analytisk interessant, for det er i modargumentationen, ikke i argumentationen, at man ser den samtaleinhærente rationalitet udfoldet. For modargumentationen må til enhver tid eksplicitere hvilke typer af brud der er tale om. Nedenstående er en forsøgsvis skematisering af pragmatiske argumentations- og modargumentationsstrategier:

FIGUR 2. ARGUMENTATIONENS OG MODARGUMENTATIONENS STRATEGIER

PROTAGONIST		ANTAGONIST	
Sprogligt udtryk	Objektsprogligt	Metasproglige referenter og verber	Metasproglige operatorer
Illokution	Hævdelse af følgerelation og holdbarhed	Rekonstruktion som Parafraser Implikata	Kritik som Formel refutation Faktuel refutation
Perlokution	Persuasion / konfliktløsning	Afklaring	Meta-persuasion
Argument-type	Argument	Præmisser for modargument	Modargument

Protagonist dækker over rollen som fremsætter af et standpunkt, mens antagonist er den rolle en samtaledeeltager indgår i når han eller hun an-

taster et allerede fremsat argument⁴. Hovedpointen i skemaet er at modargumentationen har to metasproglige varianter, nemlig rekonstruktion og kritik. Rekonstruktion er undersøgelsen af det fremsatte argument (ved at rekapitulere dele af eller hele argumentet), mens kritik er den efterfølgende refutation af dele af eller hele argumentet. Ideen er at modargumentation stiller betydelig større krav til sprogbrugeren end argumentation, og det derfor er i modargumentationen at man for det første skal søge teoretisk indsigt i den interaktionsinhærente rationalitet, og for det andet analytisk søge de interessante argumentative begivenheder i en given interaktion eller tekst. Således forskydes argumentationsanalysen metodisk fra at være *analytikerens kritik af argumentationen* til at være en *beskrivelse af antagonistens kritik af argumentationen*. Metodisk må argumentationsanalyse for så vidt altid være analyse af dialog, ikke monolog, og antagonistrollen er netop altid en dialogisk rolle.

I opstillingen af modargumentation er det ofte nødvendigt for antagonististen at rekonstruere den andens argument for eventuelt at kritisere dele af det. Rekonstruktionen kan indlysende nok ikke nøjes med parafrasen som rekonstruktionsinstrument da det ville indebære at kun få enkeltheder af argumentet faktisk ville blive ekspliciteret. Antagonisten må forholde sig til ikke blot det som blev ytret, men også det som blev 'sagt' (ekspliciteret) og det som blev overbragt uden at være 'sagt' (implikateret) (jf. Carstons Grice-baserede opdelinger i Carston 2002). Rekonstruktion kan således mere specifikt forstås som et kontinuum af udledning af samtalepartnerens intenderede argumenter, spændende fra parafrase over implikation og præsupposition til generaliserede og partikulariserede samtaleimplikaturer. Styrende for disse operationer er samarbejdsprincippet.

I det omfang der nu foreligger en argumentativ struktur – enten i kraft af protagonistens eksplicite opstilling af begrundelser for et standpunkt, eller i kraft af antagonistens mere eller mindre eksplicite rekonstruktion af protagonistens argument – kan antagonisten nu fremsætte kritik af dele af eller hele argumentet. Dette kan i mit skema forekomme enten som såkaldt 'faktuel refutation', dvs. kritik som retter sig mod acceptabiliteten af en påstand – det være sig på grund af usandhed, uvederhæftighed eller urigtighed. Eller det kan forekomme i form af såkaldt 'formel refutation', dvs. kritik som retter sig imod in-

konsistens imellem to eller flere påstande som protagonisten er ansvarlig for. Styrende for disse operationer er princippet om modsigelsesfrihed.

Jeg vil nu forsøge at sætte disse erkendelser ind i en funktionel forståelsesramme for derefter at give et bud på en funktionel analyse af argumenterende interaktion.

FUNKTIONEL SPROGBESKRIVELSE – METODISKE IMPLIKATIONER FOR ARGUMENTATIONSANALYSE

For nærmere at beskrive den funktionelle argumentationsanalyse må vi først ud i en ekskurs om hvad der ligger i ordet 'funktionel'.

Grundforudsætningen er at argumentation først og fremmest er sproglig. Det er ikke en ufærdig sproglig fremstilling af en i øvrigt sammenhængende, bagvedliggende tanke. Argumenter udvikles i sproget – og sproget skal forstås som ikke bare ideationelt, men også som relationelt. Sproget har ikke blot en referencefunktion, men fungerer også som handling mellem afsendere og modtagere, afsendere og modtagere som kan indgå i argumentative roller i forhold til hinanden: protagonist og antagonist. Således er argumentationen under stadig udvikling så længe samtalen (i bred forstand: udvekslingen af kommunikative handlinger) foregår. Det er denne udviklingsproces en funktionel argumentationsanalyse må se på. Og som allerede antydnet må også monologiske genrer, som for eksempel de fleste skriftlige teksttyper, opfattes som dele af 'samtaler'. Argumenterende tekster har altid en intertekstuel klangbund – argumentation indebærer stort set altid en forholden sig til andre argumenter. Argumentation overskrider tekstgrænsen; den er i egentligste forstand intertekstuel.

Som før nævnt betyder denne erkendelse at en funktionel vinkel på analysen af argumentation har metodiske konsekvenser: For det første indebærer disse erkendelser et skift fra monolog til dialog: En argumenterende tekst er altid et led i en (reel eller forestillet) interaktion. Analysens primære genstandsfelt forbliver ganske vist selve *teksten*, men det vil være analysen af teksten som led i interaktion, ikke som tekst i sig selv; på dette abstrakte niveau er der ikke principiel forskel på en tekst og en taletur. For det andet ændrer analysens metodiske vinkel sig fra at være normativ til at blive deskriptiv: Det er ikke analytikerens normer

for god eller korrekt argumentation som bliver vurderingskriteriet, perspektivet rettes derimod mod at beskrive hvilke normer for god og korrekt argumentation som bliver bragt i anvendelse af sprogbrugerne selv. Mestertolkningen afløses af en mere tilbagetrukken analyse af interaktionens egen kritik.

For nøjere at indkredse hvad der i denne sammenhæng skal forstås ved 'funktionel' må vi præcisere betydningen af 'funktion'. Harder (1997) skelner mellem to betydninger, situationel og systematisk funktion. 'Situationel funktion' henviser til den hensigt en bestemt taler har med en bestemt ytring, dvs. en rent situationel bestemmelse. I en bestemt situation kan en hammer have en situationel funktion – i den ene situation fungerer den som ølåbner, i den næste som våben etc. 'Systematisk funktion' derimod, refererer til en helhed hvor hver del har sin særlige funktion. Hammerens systematiske funktion er baseret på fællesviden i kulturen: Hammeren har den systematiske funktion at slå søm i. På samme måde med sprogets systematiske funktioner: Sprogbrugerne har en fællesviden om sprogets ressourcer som gør dem i stand til at tale sammen. Sprogbrugerne må dele opfattelsen af for eksempel at en deklarativ ledstilling sædvanligvis (men ikke altid) signalerer helsætning. Ordet 'funktionel' skal her forstås på samme måde som i den funktionelle grammatik, men her er der altså tale om en systematisk funktionalitet som henviser til en fællesviden om sprogets argumentative ressourcer.

Det er i denne forbindelse vigtigt at slå fast at der er tale om ressourcer, ikke formelle regler – den argumentative form svarer ofte ikke til den argumentative funktion. For eksempel kan sproglige konstruktioner af typen 'hvis p så q' til tider svare til udsagnslogikkens materielle implikation $p \rightarrow q$ (som er en anden måde at sige at der består en følgerelation mellem p og q), men det er ikke altid sådan. En sprogbruger kan bruge udtrykket 'hvis p så q' til at udtrykke at der består en følgerelation imellem p og q (hvilket indikerer at der er tale om en argumenterende tekst), men samme udtryk kan også bruges til at meddele andre mulige relationer. I ytringen 'hvis du har lyst, så kan vi gå en tur' består der derimod helt givet ikke denne relation mellem p (du har lyst) og q (vi kan gå en tur). Der er ikke et regelmæssigt forhold mellem form og funktion.

En funktionel argumentationsanalyse vil have som antagelse at der er mange forskellige måder man med sproget kan henviser til relationen 'hvis p så q', men at denne relation, som er grundlaget for det gyldige argument, eksisterer som en mere eller mindre eksplicit fællesressource. Hvis sprogbrugeren i en samtale skal forholde sig til noget begrundet (en 'konklusion') og nogle grunde herfor ('præmisser'), vil den samtaleduelige sprogbruger forvente (som default) at der består netop den relation imellem det begrundede og grundene: At grundene påstås at medføre det begrundede. Hvorved en accept af grundene i kombination med fornægtelse af det begrundede vil være en selvmodsigelse.

Princippet om modsigelsesfrihed tilsiger at sprogbrugere i antagonistens rolle vil forsøge at rekonstruere argumentativ diskurs på en sådan måde at det er 'tvingende', det vil sige rekonstruere det såkaldte 'logiske minimum' i form af en eksplicit følgerrelation mellem de af protagonisten fremførte begrundelser og det som denne forsøger at begrunde. Pointen er her at denne følgerigtighed ikke er en karakteristisk af sammenhængen i protagonistens argument, men derimod et træk ved antagonistens kritik. Argumenter er ikke som sådan logisk gyldige. Men modargumentation, kritik af argumenter, *forventer* at de er. Modargumentation forudsætter et princip om modsigelsesfrihed i rekonstruktionen af det logiske minimum. Denne vending repræsenterer en løsning på et ellers tilbagevendende problem; nemlig hvordan man kan hævde at en bestemt påstand er en 'implicit præmis' når den pågældende påstand jo i sagens natur ikke er noget sted at se. Hvor er, populært sagt, de implicitte elementer henne? Er det blot analytikerens konstruktion? Når vi vender blikket mod den kritiske rekonstruktion af argumenter i interaktionen, får vi derimod syn for sagn: I interaktionen kan vi observere hvad parterne selv opfatter som implicitte elementer.

Her kan det være på sin plads at foregribe en ofte fremført kritik af logisk gyldighed som kriterium i analysen af argumentation. Det hævdes, ofte med henvisning til Toulmins kritik af 'geometrisk logik' (Toulmin 1958), at det logiske ideal er goldt og reducerer den sproglige mangfoldighed til binære sandt/falsk-domme. For eksempel har det været en almindelig opfattelse at sprogets modale funktioner (kontinua af sandsynlighed og ønskværdighed) går tabt i reduktionen af sproget til logiske størrelser (det er denne opfattelse som gør at Toulmins berømte argumentmodel opererer med en *qualifier* som ligger uden for

den logiske grundmodel⁶). Men man kan med god ret hævde at netop følgerelationens tvingende karakter gør at en modalitet som tilskrives den påstand som hævdes, også vil kunne afkræves de påstande som fremføres som begrundelse for påstanden. Hvis en protagonist for eksempel hævder at 'det bliver garanteret regnvejr' og begrunder dette med at 'det er gråvejr', så kan antagonisten rekonstruere det logiske minimum som en implikateret forpligtelse for protagonisten: 'du mener altså at gråvejr altid – garanteret – medfører regnvejr?' Den kraftige modalitet tilbageføres i kraft af princippet om modsigelsesfrihed til det rekonstruerede implikat (som validerer argumentet), og man kan forestille sig – i et idealiseret eksempel som dette – at det vil få protagonisten til at nedtone modaliteten i sin påstand: 'OK, det bliver *måske* regnvejr.' Rekonstruktionen af det logiske minimum som protagonistens kommunikative forpligtelse afslører at argumentet er uholdbart på grund af for kraftig modalitet⁷.

FUNKTIONEL ARGUMENTATIONSANALYSE OPSUMMERET

Med den funktionelle argumentationsanalyse lægges der op til et langt mere deskriptivt perspektiv på argumentation end man har i de filosofiske og retoriske analysemetoder som begge på hver sin måde har stærke normative elementer⁸. Den funktionelle argumentationsanalyse er en beskrivelse af den interaktive forhandling af argumenter og rationalitet med henblik på at blotlægge de kommunikationsinhærente kriterier for rationalitet, og det er den metasproglige modargumentation som er locus for disse kriterier. I og med at man tiltror sprogbrugerne selv en kommunikativ kompetence for argumentkritik, indebærer den funktionelle argumentationsanalyse et metodisk skift: Der er tale om en beskrivelse af interaktionens rationalitet, ikke en kritik af teksten baseret på analytikerens kriterier for rationalitet.

Hvis vi nu skal vende tilbage til sammenligningen i skemaet mellem den filosofiske, den retoriske og den funktionelle argumentationsanalyse, kan man opsummere den funktionelle analyses kendetegn som følger:

At bestræbelsen er funktionel dækker over at det forudsættes at der eksisterer et bagvedliggende system, som muliggør argumentation, men at dette system ikke fungerer som regelsæt for argumentation, men som

funktionel ressource. Ressourcerne må forstås som paradigmer indeholdende valgmuligheder for hvordan den argumentatoriske struktur kan realiseres. For at kunne deltage som legitimt talehandlende i en argumenterende samtale forventes det (og denne fællesforventning er en komponent i 'systemet') at den talende begrunder noget med noget andet og videre, at dette at begrunde noget med noget andet har en tvingende funktion i forhold til den foregivne eller reelle bestræbelse på enighed. Og enighedsbestræbelsen er også en systematisk funktion ved den argumenterende samtale. At enighedsbestræbelsen ofte (eller måske ligefrem normalt) kun er foregiven, turde være indlysende. Debatgenren for eksempel har jo ikke enighed som illokutionært mål. Men man kan, som for eksempel van Eemeren og Grootendorst, plædere for at alle argumenterende genrer må operere med en idealiseret enighedsbestræbelse som standard – som sammenligningsgrundlag for den reelle diskurs.

Dette system er imidlertid ikke et regelsæt som gør at man kan forudsige hvordan en argumenterende samtale vil forløbe, endsi analyse den entydigt. Det fremgår jo ikke altid entydigt for udenforstående hvilke elementer der tjener funktionen grund, og hvilke der tjener funktionen begrundet.

Men systemet indeholder altså som ressource muligheden for at begrunde og på den måde at søge tilslutning til et synspunkt. Systemets funktionalitet kommer også til syne igennem argumentationens kritiske side: Den argumenterende samtale vil så godt som altid udvise elementer af rekonstruktion og kritik – og det er igennem denne rekonstruktion og kritik at argumentationens struktur kommer til syne. Vi kan skelne mellem den objekt-argumentative ressource og den meta-argumentative ressource, og til disse funktioner er der sædvanligvis knyttet særlige sproghandlingstyper. Systemet er kun komplet forstået som indeholdende både de objektargumentative og metaargumentative ressourcer, dvs. de kreative argumenter og de kritiske modargumenter.

Den funktionelle argumentationsanalyses genstandsfelt er tekster i deres intertekstuelle sammenhænge. Selvom det er muligt at identificere rekonstruktion og kritik i isolerede tekster, er det i mødet mellem de argumenterende parter at rekonstruktionen og kritikken i særdeleshed kommer til udtryk. En tekst kan, som før nævnt, med fordel ansues som vidnesbyrd om et bagvedliggende, intertekstuel netværk.

Opsummerende kan man sige at en funktionel argumentationsanalyse er:

1. Kontekstfølsom

Tekster er altid stikprøver af intertekstuelle processer – tekster er altid reaktioner på andre tekster. Tekster er også altid knyttet til mindst en afsender, en modtager og et sagforhold. Således må teksten anskues ikke blot som havende ideationelle funktioner, men også relationelle (og tekstuelle). Funktioner som har konsekvenser for argumentationsanalysen.

2. Dialogisk og dynamisk

Modsat monologisk og statisk: Argumenter er ikke fra hinanden afgrænsede strukturer af typen præmis – præmis – konklusion, men undergår sædvanligvis en udvikling igennem et dynamisk forhandlingsforløb i samtaler og tekstudvekslinger.

3. Deskriptiv

Funktionel argumentationsanalyse beskriver ved hjælp af implikatur- og sprogbehandlingsanalyse hvilke rationalitetskriterier sprogbrugerne bringer i spil, snarere end at forudsætte rationalitetskriterier som norm.

4. Rettet mod sproglige former

Ikke mod tanker, psykologiske tilstande eller lignende, men heller ikke mod rent indhold.

ANALYSER

OM METODE OG NOTATION

Lad os nu prøve at udsætte en tekst for funktionel argumentationsanalyse. Teksten er et uddrag af en samtale mellem journalisten Jens Olaf Jersild og Politikens chefredaktør Thøger Seidenfaden transmitteret i dansk TV⁹. Samtalen, som stammer fra 1995, omhandler Politikens

offentliggørelse af Ritt Bjerregårds kontroversielle dagbog om hendes tid som EU-kommissær.

Metodisk forholder jeg mig til om de enkelte ytringer har objekt- eller metasproglig funktion. De objektsproglige ytringer er primært konstativer, regulativer og repræsentativer, og de tjener til at etablere påstande som efterhånden forbindes til hinanden og bliver argumentative strukturer. De metasproglige ytringer tjener til at rekonstruere påstande og vurdere deres sandhed, rigtighed etc., samt at rekonstruere argumentstrukturer og vurdere deres gyldighed. Modargumentationen residerer således i den metasproglige del af interaktionen. Det er underforstået at de objektsproglige sprog handlinger viser at den talende har protagonistrollen, mens de metasproglige sprog handlinger vidner om den talendes antagonistrolle.

Yderst til højre forsøger jeg at beskrive hvilke påstande og argumentstrukturer som på det pågældende tidspunkt er etableret i samtalen. Beskrivelsen er dynamisk idet de etablerede strukturer er knyttet til de pågældende lokale punkter i forløbet, ingen af dem er så at sige gældende globalt. For enkelhedens skyld medtager jeg kun de påstande og argumenter som i løbet af samtalen bliver genstand for diskussion.

I beskrivelsen af den argumentative interaktion anvender jeg følgende notation, som blandt andet trækker på udsagnslogikkens konnek-tiver:

P	=	Påstand (uanset hvilken sprog handlingstype der er tale om)
A	=	Argument (en kompleks sprog handling – bestående af mindst den påstand som begrundes og en påstand som begrunder den)
¬	=	Negation (¬p = 'det er falsk at p')
∧	=	Konjunktion (p ∧ q = 'både p og q')
∨	=	Inklusiv disjunktion (p ∨ q = 'enten p eller q (og muligvis både p og q)')
→	=	Materiel implikation (p → q = 'hvis p så q')
∴	=	Konklusion / følge ('ergo')

Ud over denne notation er analysen imidlertid ikke strengt systematisk, og metoden kan ikke opfattes som færdigudviklet. Men den formelle notation er en mulig løsning på udfordringen at beskrive regulariteter i dynamiske, argumentative forløb.

- 1 @BEGIN
- 2 @Transcriber: Lone Laursen, CLAN'ned by Malene Wegener and
 3 Johannes Wagner. Last revision 4.2.2002.
- 4 Transcription standard: close to normal orthography.
- 5 @Participants: Jer: Jens Olav Jersild, Sei: Thøger Seidenfaden, Ps: pauses
- 6 @Filename: DRprofsei.ca
- 7 @Time: 1995?
- 8 @Comments: Video and sound file available on MOVIN CD2. All rights with
 9 Danmarks Radio.
- 10
- 11 Jer: er det tyveri er det en ()↑heltegerning, eller Regulativ P1: Tyveri eller
 12 er det måske (0.2) i virkeligheden (0.2) begge ↓de:le: heltegerning?
- 13 Jer: •hhh i ↑hvert fald så stja: Politiken Ritt ↓Bjerregaards Konstativ P2: Det var tyveri
 14 kontroversi:lle dagbog: •hh offentliggjorde den som (0.2)
 15 pira:tkopi: (0.2) å danskerne (.)↓elskede hver ↓e:vig P3: Danskerne elsker
 16 e:neste •hh linie: i denne her ellers (0.3) for↑budte (0.2) bogen
 17 dag↑bog: =
- 18 Jer: =Politiken blev flå:et væk,=flere hundredetusinde danskere
 19 købte? •hh ((shows newspaper Politiken)) ↓det her (0.4)
 20 nummer af (0.5) Politiken (0.5)Ritts Dag↑bog, (1.7)
- 21 Jer: å her er den ind som (0.3) sektio:nsfors:den,=og (Repræsent.)
 22 velkommen til (0.3) dig Thø:ger Sei- Seidenfa:den,=du er Konstativ P4: Sei er litterær
 23 (0.5) hvad ska vi ↑si:ge litte:ræ:r klatretyv å (0.5) klatretyv
 24 che:fredaktør på Politiken,
- 25 Jer: •hhh vil du gerne se dig selv som sådn e:n=ø:: Rrobin Regulativ P5: Sei vil dele
 26 ↑Hoodthh, (0.3)•hh der stjæ:ler fra dem der er ↑ri:ge på information ud?
 27 informatio:n, å så de:ler informatio:nerne ud ti (0.2) til
 28 dem der er ffattige phå (0.3) phå informatio:n,=er det sådn I
 29 vil for↑gylde ↓sa:gen.
- 30 Sei: •hhh 'Iså° ska vi ta de der postula:ter i ræ:kkefølge Kommentar

		OBJEKT	META	ETABLERET ARG
31	[du startede med ikk=sandt]=			
32	Jer: [•hjah? endelig, gør det endelig]			
33	Sei: =hhh så r det jo- () e:: helt grotesk (0.2) det der		(Refutation af)	
34	me tyveri=		Parafrase	—P2: Det var ikke tyveri
35	Sei: =•je me:ner•, •hh Ritt Bjerregaard sender os et manuskript	Konstativ		
36	fuldstændig frivilligt, (0.2) •hh ø:: stiller det til			
37	rådighed for os=i øvrigt oss til andre avisredaktio:ner;			P6: Ritt ønskede
38	= o' l•nsker den maksima:le ekspone:ring af det=			Max. eksp. (offentlig-
39	Jer: =jow [men det (jo ikk det det r) (men•)]			gørelse?)
40	Sei: [•hh hvordan det kan vær fore]nligt		Refutation	
41	med tyveri •hh det forstår jeg ikk.=hh			—P2: Det var ikke
42	Sei: [h (og) sså (til) litterær- lad mig]			tyveri
43	Jer: [jamen hov, ska vi nu ikk' li: for se]ernes skyld vil			A1: P6, ∴, —P2
44	[jeg godt li:ge si:ge, de:t jo ikk]			
45	Sei: [jamen, undskyld, men jeg har ikk-]			
46	Jer: det jo ikk til offentliggørelsen.=		Refutation	—P6: Ikke
47				offentliggørelse
48				(—A1)
49	Sei: =det dig der kom med tre postu:lla:ter; ikk?		Kommentar	
50	Jer: ja:?=			
51	Sei: =og du har ta:lt meget l•lange=så vi ta:r dem li: i l•rækkefølge		Kommentar	
52	Jer: ja:h.			
53	Sei: •h det t•næste punkt du kom med det var litterær: r t•klatretyv;		Parafrase	P4: Sei er litterær
54	Jer: t•mm l•hm.			klatretyv
55	Sei: det har >undskyld jeg sir det=på trods af den sto:re interesse der		Refutation	P7: Bogen er ikke litt.
56	knyttet til dagbogens indr- indhold; <(0.2) •intet med litteratu:r å		af implikation	(—P4: Sei er ikke litterær
57	l•gø:re.°			klatretyv)
58				A2: P7, ∴, —P4
59	Sei: •hhh [det t•næste jeg vil gi dig ret i, det er,		Accept	

		OBJEKT	META	ETABLERET ARG
60	Jer:	[•hnåh?		P5: Sei vil dele
61	Sei:	(0.3)[at]MIN opga:ve (0.5) å politi:kens	Parafrase	information ud
62	Jer:	[•tyveri°	Implikatum	P2: Det var tyveri
63	Sei:	opga:ve det er a sprede informa]tio:n	(baseret på A2)	
64	Jer:	mm.		
65	Sei:	å det det vi har gjort, •hhh å som du var venlig nok til a si:ge	Parafrase	P3: Danskerne elsker
66		det,=det har hundredetusindvis af danskere været gla:de for,	& accept	bogen
67	Jer:	mm.		
68	Sei:	å de:hh (0.2) er sta:dig i gang her henover weekenden. •hh med å	Konstativ	
69		prø:v å få fat i torsdagsa:vsen å vi er hele tiden nødt til a		
70		]efterleve:re.		
71	Jer:	ja:h [•hhh=		
72	Sei:	[°m sådn er]det°		
73	Jer:	=men nu-hh (.) e- så ska jeg så si:ge,= men det jo ikke rigtig,	Parafrase	P6: Ritt ønskede
74		•hhh som du så postule:rer. at hun har sendt den, •hh e::h til jer		offentliggørelse
75		=>dette manuskript = med henblik på offentliggø:relse på den må:de	Refutation	—P6: Ritt ønskede
76		der ske:t		ikke offentliggørelse
77				(—A1)
78				
79	Jer:	=hun har sendt den,< •hhh med en klar klausu:l om; •hhh at den	Konstativ	
80		sku:: omta:les dette manuskript sku omtales i forbindelse •hhh med		
81		et forlag. (.) der på et se:nere tidspunkt (0.2) sku udgi bogen,		
82	Sei:	°ja,°		
83	Jer:	•hh hvorefter hun meddeler, den bog blir ikke udgivet,		
84	Jer:	hvorefter I napper det manuskript som hun har sendt til jer		P2: Det var tyveri
85		i en hel anden sammn]hæng, •hh å mod hendes vilje, udgir		
86		det som (0.3) pira:tkopi, (0.6) her.		
87	Sei:	det- (.) er sta:digvæk ikke helt]rigtigt,	Refutation	—P2: Det var ikke tyveri
88	Sei:	•hhh det der er tilfældet. det er (0.2)]at (0.2) hun ønsker å få	Konstativ	P6: Ritt ønskede max

		OBJEKT	META	ETABLERET ARG
89	den maksimale omtale (0.2) i alle medier? (0.3) af det hun har			omtale (offentligg.)
90	skrevet i sin *dagbog*.			
91	Sei: = derfor sender hun det til alle a↑vi:ser[ne	Konstativ		P8: R. sender bogen til
92	Jer: [mmm,			alle aviserne og et forlag
93	Sei: *hhh hun har oss sendt det til et ↓forlag,			
94	Jer: ja:hh			A3: P6, .P8
95				
96				
97	Sei: vi ku ikk- () vi: la:ver ikk udgiver ikk avi:ser på Politikens	Konstativ		P9: Politiken udgiver
98	redak*tio:n*			ikke aviser
99	Sei: vi har heller ikk udgivet nogen avis i det her tilfæld=	Konstativ		P10: Pol. citerer
100	Sei: =vi har cite:ret et manu↓skript=			et manuskript
101	=*hhh men[			A4: P9, .P10
102				
103				
104	Jer: [undskyld du sagde I udgir ikk avi:ser,=		Parafrase	P9: Politiken udgiver
105				ikke aviser
106	Sei: =undskyld vi udgir ikk ↑bø:ge[r,= vi har v]i har	Konstativ		P11: Politiken udgiver
107	Jer: [nehjhh hhehe]			ikke bøger
108	Sei: vi udgir avi:ser		(Refutation)	—P9: Politiken udgiver
109				aviser
110	Sei: å derfor har [vi ci-↓te:ret fra et=	Konstativ		P10: Pol. citerer
111	Jer: [hhe hhe [ja			et manuskript
112	Sei: =manu↓skript. [↑ikk =*hhh			
113	Jer: [↓ja:h.			A5: P11, .P10
114	Sei: å derfor, [*hhh			
115				
116				
117				

	OBJEKT	META	ETABLERET ARG
118 Jer:	[I har- det her er et cita:t af et manuskript.	Implikatum	P12: Der er tale om
119		(Baseret på P10)	et citat
120 Sei:	det er et k- komplet cita:t af [dagbo:gen. †ikk	Accept	P12: et komplet citat
121 Jer:	et- et fuldstændigt cit[a:t	Parafraze	P12: et fuldstændigt citat
122 Sei:	[et fuldstændig ci*ta:t.]a*	Accept	P12: et fuldstændigt citat
123 Jer:	[så er det		
124	jo ikk længer noget cita:t.= [†vel	Refutation	A6: P12, ∴ ¬P10
125		(formel)	
126			(¬A5)
127			(¬P11)
128			
129 Sei:	=jo[: det †er det da.	Refutation	¬A6: P12, ∴ P10
130 Sei:	et fuldstændigt cita:t er >osse et cita:t=>men lad os	(formel)	(A5)
131	nu ikk kævles om ord.<		(P11)

TO ARGUMENTKOMPLEKSER I ARGUMENTATIONEN

Det er i denne sammenhæng helt umuligt at berøre alle de analytiske reduktioner der er foretaget i den bearbejdede transskription. Jeg vil nøjes med at fokusere på to argumentkomplekser som materialiserer sig i analysen, og som i varierende grad er til forhandling mellem deltagerne, med forskellige resultater til følge. Det drejer sig om de to beslægtede modargumenter A1 og A2 som Seidenfaden mobiliserer for at gendrive en central anklage, og argumentet A5 og modargumentet A6 som repræsenterer et godt eksempel på forhandlingen af betydning som den udspiller sig i udvekslinger af modargumenter. Jeg vil vise hvordan antagonistens modargumentation i form af metasproglig rekonstruktion og kritik anvendes flittigt til at afprøve og moderere den til enhver tid etablerede argumentation, og hvordan samme kritiske modargumentation spiller ind i forhandlingen af betydning. Antagelsen er at alle rekonstruktioner udføres i kraft af principperne om modsigelsesfrihed (giver mulighed for at rekonstruere følgerrelationen mellem det som skal begrundes og de påståede begrundelser) og samarbejde (giver mulighed for at forstå rekonstruktionerne som en slags implikaturer genereret af forventninger om relevans m.v.).

MODARGUMENTERNE A1 OG A2

Den første væsentlige påstand er P2 (l. 13) som er hævdelser af at udgivelsen er ensbetydende med 'tyveri'. P2 etableres helt konkret gennem besvarelsen af spørgsmålet P1 (l. 11-12) som er specielt ved at være den sjældne eksplicitering af en såkaldt inklusiv disjunktion:

Tyveri $\vee$ heltegering (P1)

Tyveri (P2)

.. ??

Der er ikke nogen følge af de to påstande P1 og P2 (det er som nævnt ekspliciteret (l. 12) at disjunktionen af dem er inklusiv) hvorfor man ikke kan kalde $P1 \vee P2$ for et 'argument'. Dette er tilsyneladende heller ikke centralt for deltagerne da spørgsmålet om hvorvidt der er tale om en 'heltegering' reelt ikke tematiseres yderligere i interaktionen. Det

gør derimod acceptabiliteten af P2, påstanden om at der er tale om 'tyveri'.

I l. 23 etableres P4 ('Seidenfaden er litterær klatretyv'), en påstand som i grunden er en variation over P2, men som (nok så vigtigt for refutationsmulighederne, skal det vise sig) har tilføjelsen 'litterær'. Denne modifikation er egentlig redundant i forhold til diskussionen om sandheden af P2, men i antagonistens rekonstruktion og kritik bliver netop denne modifikation en slags 'flugtvej', som jeg vil vise herunder.

Antagonistens (her Seidenfaden) modargumentation i forhold til P2 og P4 etableres i form af de to modargumenter A1 (l. 35-41) og A2 (l. 53-57). A1 (Ritt ønskede selv at få maximal eksponering af dagbogen, ergo kan der ikke være tale om tyveri ($P6, \therefore \neg P2$)) etableres i kraft af P6 som præmis (l. 35-38) hvilket medfører refutationen af P2 (l. 40-41). Antagonisten hævder med andre ord følgerelationen $P6 \rightarrow \neg P2$. P6 bliver imidlertid en af interaktionens brændpunkter da netop denne påstands betydning er afgørende for argumentationen. Det vender jeg tilbage til senere. En foreløbig opsummering lyder at antagonistens har rekonstrueret protagonistens påstand om at der skulle være tale om tyveri (P2) og tilbagevist den i modargumentet A1. Implikaturen er at 'hvis man selv ønsker at give noget (Ritt ønskede selv eksponering), så er det ikke forkert at tage det (det er ikke tyveri)'.

A2 (bogen er ikke litteratur, ergo kan Seidenfaden ikke være litterær klatretyv ($P7, \therefore \neg P4$)) etableres i kraft af præmissen P7 (l. 55-57) som medfører refutationen af P4. Der hævdes altså det implikative forhold $P7 \rightarrow \neg P4$. Modargumentet trækker på princippet om modsigelsesfrihed: Bogen er ikke litteratur, og det er derfor modsigelsesfyldt at hævde at Seidenfaden er *litterær* tyv! A2 bliver kun i meget begrænset grad tematiseret i interaktionen, og den højst problematiske P7 (og dermed hele A2) får således lov til at stå tilbage uantastet – hvilket giver det indtryk at Seidenfaden, i hvert fald på dette punkt, har held til at gendrive Jersilds anklager. Det er klart at dette ikke er 'god' modargumentation. Der er tale om den klassiske *ignoratio elenchi*-fejlslutning; at argumentere for en påstand som i sammenhængen er irrelevant. Så samtidig med at modargumentet opstilles under overholdelse af princippet om modsigelsesfrihed, overtrædes relevansmaksimen under samarbejdsprincippet.

Og det er denne effekt af samarbejdsprincippet som vi – muligvis – ser en reaktion på i linje 62. Jersilds respons på modargumentet A2 er desværre overlappet og næsten druknet akkustisk, men hvis tolkningen i analysen er rigtig, fungerer replikken i linje 62 som en genfremsættelse af P2: Der *var* altså tale om *tyveri*. At P2 kan indføres på dette sted, skyldes at den kan udledes som en generaliseret samtaleimplikatur i kraft af overtrædelsen af relevansmaksimen i A2. 'Du siger at du ikke er skyldig i litterært tyveri fordi den omtalte bog ikke er litterær. Men så indrømmer du altså at der *er* tale om *tyveri*?'.

Implikaturen bliver imidlertid ignoreret, og dette skyldes forhold der har at gøre med aktørernes magt til turallokering og fastholdelse af taleret, men er ikke en konsekvens af interaktionens rationalitet. Implikaturen er et eksempel på anvendelsen af samarbejdsprincippet som potentiel, men ikke aktualiseret, ressource for den interaktive rationalitet, og det peger på at man må skelne mellem kommunikationens egne inhærente rationalitetskriterier (som ses i Jersilds udledning af den nævnte implikatur i linje 62) og 'ydre' magtforhold som griber ind og begrænser den kommunikationsinhærente rationalitet (i dette tilfælde Seidenfadens evne til at kontrollere turallokering og derved undertrykke Jersilds indvending).

Hvor A2 forbliver utematiseret i resten af interaktionen, bliver P6 (og dermed det meget vigtige A1) til gengæld genstand for en betydelig forhandling igennem samtalen. Stridspunktet er hvorvidt betegnelsen 'maksimal eksponering' er ensbetydende med 'offentliggørelse'. Jersild forsøger flere gange at skabe en semantisk distinktion mellem disse to begreber, således både i l. 46-47 og i l. 74-76. Hvis det kan lykkes for Jersild at adskille betydningen af 'maksimal eksponering' og 'offentliggørelse' således at det fremgår at offentliggørelsen af manuskriptet ikke var omfattet af Ritt Bjerregårds ønske om 'maksimal eksponering', så falder Seidenfadens væsentligste modargument (A1) mod anklagen om tyveri.

Analysen af denne sekvens antyder at modargumentet A1 bliver genstand for en voldsom forhandling fordi dette argument er centralt placeret i forhold til begge aktørers mål (Jersild ønsker at begrunde sin påstand om at publiceringen af manuskriptet er ensbetydende med 'tyveri', mens Seidenfaden ønsker at fastholde sin modargumentation imod dette), mens A2 er redundant og ikke centralt i forhold til aktørernes mål. Derfor bliver A2 ikke gjort til genstand for videre diskussion, på trods af

at det ret åbenlyst er baseret på en overtrædelse af relevansmaksimen. Det er ganske enkelt irrelevant i forhold til samtalens formål og retning hvorvidt det omtalte dagbogsmanuskript er 'litteratur' eller ej. Kampen om A1 derimod leder efterhånden over i argumentkomplekset A5 og A6 som handler om offentliggørelsens status af 'citater' eller 'offentliggørelse'. Hvis Seidenfaden kan vise at der er tale om 'citater', kan han fastholde sin afvisning af tyverianklagen P2 idet et citat definitivt ikke er krænkelse af et manuskript. Det vil jeg se nærmere på herunder.

ARGUMENTET A5 OG MODARGUMENTET A6

A5 (P11, $\therefore$ P10) fremsættes af Seidenfaden for at sandsynliggøre at Politikens offentliggørelse af dagbogen er et 'citat', ikke en udgivelse. Argumentet er baseret på påstanden P11 ('Politiken udgiver ikke bøger' (l. 106-107)) som øjensynlig sættes i et implikativt forhold til konklusionen P10 ('Det Politiken gør er at citere et manuskript' (l. 110-112)). Argumentet vil nok for de fleste være let genkendeligt som en cirkelslutning: 'vores offentliggørelse af manuskriptet er ikke en bogudgivelse, men et citat, for vi er en avis, og aviser udgiver ikke bøger, men citerer'.

Antagonisten Jersild forsøger som konsekvens at rekonstruere Seidenfadens position på en sådan måde at den kan afsløres som internt kontradiktorisk. Påstanden P12 (som udvikler sig i en forhandling om betydning fra l. 118 til 123) er en rekonstruktion af P10 (tolkes her som et implikatums snarere end parafrase da P10 'vi har citeret fra et manuskript' i den pågældende situation kan tolkes som et brud på kvantitetsmaksimen (det er ikke nødvendigt at udpege den faktisk foreliggende avistekst da dette er underforstået (implikateret) i sammenhængen). Således er P12 (udpegningen af den faktiske tekst: 'det her er et citat af et manuskript') at opfatte som et implikatums af P10 i situationen. P12 udvikler sig nu igennem en ping-pong udspørgen (l. 118-122) fra 'det her er et citat' over 'det her er et komplet citat' til 'det her er et fuldstændigt citat'. Og i og med at ordlyden af P12 på denne måde forhandles på plads i samarbejde mellem parterne, kan Jersild nu sætte sit modargument ind, baseret netop på denne fælles, samarbejdende præcisering af P12. Modargumentet A6 (P12, $\therefore$ $\neg$ P10) etablerer således et implikativt

forhold imellem den fælles erkendelse af at der faktisk er tale om et fuldstændigt citat (P12), og refutationen af påstanden om at der er tale om et citat ($\neg$ P10). Den interne kontradiktion er etableret, og P10 refuterer: Et fuldstændigt citat er *ikke* et citat (men noget andet – for eksempel en 'udgivelse').

Det er i samtalen vigtigt for antagonististen Jersild at kunne afvise påstanden P10 fordi det medfører at argumentet A5 må falde idet en refutation af P10 medfører en refutation af P11: Når påstanden om at der er tale om citat (P10) er afvist, så må begrundelsen (P11) også afvises: Det er altså ikke rigtigt at Politiken ikke udgiver bøger. Det er faktisk netop det der er sket i dette tilfælde.

Som modtræk træder Seidenfaden i antagonistens rolle og nægter A6, dog uden åbenlys begrundelse. Det er karakteristisk at dette igen ledsages af et metasprogligt forsøg på at kontrollere samtaleform: 'lad os nu ikke kævles om ord' (l. 130-132). Ifølge den funktionelle argumentationsanalyse er det lykkedes Jersild at tilbagevise Seidenfadens påstand om at offentliggørelsen er legitim. Det er tilbagevist i kraft af samtaleens egne regler om modsigelsesfrihed og samarbejde, og det er derfor Seidenfaden ikke er i stand til at imødegå afsløringen af intern selvmodsigelse i sit argument. Men det at refutationen kan siges at lykkes, er selvfølgelig ikke ensbetydende med at Jersild 'vinder', for det er netop en pointe at Seidenfaden igen formår at retirere til ikke-argumentativ kommunikationsdominans når hans argumentation er blevet afvist.

AFRUNDING

Analyserne er ikke i skrivende stund baseret på en færdigt formaliseret metode, men kan dog fremvise visse regulariteter. De her omtalte passager er for det første gode eksempler på at den metasproglige del af argumentativ interaktion ofte overgår den objektsproglige del i omfang. Antagonistrollen og dennes modargumentation er med andre ord en ofte undervurderet faktor i argumenterende samtale. Endvidere viser analyserne at principperne om samarbejde og modsigelsesfrihed er centrale styringsmekanismer i modargumentationens væsen, og at disse principper således fungerer som funktionelle rationalitetskriterier i samtalen. Kriterierne for rationalitet er hverken relative til kontekst

eller eviggyldige, syllogistiske former. Kriterierne fra rationalitet er derimod de for samtalen konstitutive (altid-allerede gældende) regler: modsigelsesfrihed og samarbejde. Når disse spilleregler brydes, åbner det mulighed for modargumentation som afdækker og kritiserer disse konsistens- og samarbejdsbrud. Endelig peger disse analyser på det væsentlige faktum at argumentationen er dynamisk; betydningen af enkelte påstande og disses kombinationer i argumentative strukturer er i konstant skred igennem samtalen. Dette faktum besværliggør ganske vist anvendelsen af en forholdsvis rigid, symbolsk notation som den jeg har brugt her, men dette er reelt et gammelt kendt fænomen. I den funktionelle argumentationsanalyse tages i det mindste det skridt at anerkende argumentationens dynamiske karakter.

Nærværende papir giver ikke en præsentation af en endelig metode for funktionel argumentationsanalyse. Det teoretiske grundlag for en sådan analyse er heller ikke foldet ud eller diskuteret tilstrækkeligt.

Formålet har imidlertid været for det første at give en forsøgsvis præsentation af analyseformen og dens implikationer. For det andet tjener fremstillingen som eksempel på en heuristik for argumentationsanalyse af større tekststykker – den dialogisk orienterede analyse af etableringen og kritikken af argumenter kan fungere som metode til at isolere særligt interessante aspekter af en argumenterende tekst eller 'tekstsamtale'. Disse aspekter kan så undersøges nærmere med mere mikro-orienterede tilgange som for eksempel samtaleanalyse, eller nærmere grammatisk-semantisk analyse.

Niels Møller Nielsen
Institut for Sprog og Kultur
Roskilde Universitetscenter
E-mail: nmn@ruc.dk

NOTER

- ¹ Onsberg & Jørgensen (1987), som er baseret på Toulmin, har haft en meget stor indflydelse på den akademiske tilgang til argumentation i de senere år. Dette på trods af at bogen, sine store pædagogiske fortrin til trods, tydeligvis aldrig har været tænkt som en udtømmende introduktion til feltet.
- ² Van Eemeren & Grootendorst anerkender en vis skyldighed til Waltons meget indgående, dialektiske analyser. Men som før nævnt er det diskutabelt om man kan opfatte Walton-traditionen som en sprogligt orienteret tilgang til argumentation på grund af den manglende accept af sproget som regelstyret handling og dermed som den egentlige genstand for argumentationsanalysen.
- ³ Engelsk: 'Be clear, honest, efficient, and to the point'. Oversættelsen af 'to the point' med 'kohærent' kan måske forekomme besynderlig, men det skyldes at fordringen ikke retter sig mod udførelsen af den enkelte, individuelle sproghandling, men mod "the relation between speech acts in a speech event" (van Eemeren & Grootendorst (1992), s. 51). Der refereres altså til kohærens imellem ytringer i en given kontekst og ikke til den argumentative præcision i den enkelte ytring.
- ⁴ Begreberne 'protagonist' og 'antagonist' skyldes van Eemeren og Grootendorst (1984 og 1992). Hos Walton findes de samme roller, men under navnene 'proponent' og 'opponent', henholdsvis.
- ⁵ Begrebet 'det logiske minimum' er lånt hos van Eemeren & Grootendorst (1992). Det logiske minimum forstås her som den minimale forpligtelse den argumenterende må kunne påtage sig. Næste skridt i analysen er imidlertid rekonstruktionen af det 'pragmatiske optimum' (den maksimale generalisering af det logiske minimum) som, ud over konsistens, også sikrer en overholdelse af en kommunikativ relevansforventning.
- ⁶ Mere indgående diskussion af dette findes i Nielsen (1999).
- ⁷ Nærmere argumentation for dette synspunkt findes i Nielsen (under udg.), kapitel IV.
- ⁸ Denne sontring henviser vel at mærke kun til analysemetoden, ikke til den normative teori som ligger bag analysen; teoretisk er grundlaget en normativt-pragmatisk opfattelse af analysegenstanden, teksten, som led i en regelstyret aktivitet.
- ⁹ Transskriptionen er fra MOVINs samtalekorpus på <http://www.conversation-analysis.net/>

LITTERATUR

- Aristoteles (350 fvt): *Topics*. Tilgængelig november 2004 på <http://classics.mit.edu/Aristotle/topics.html>.
- Bühler, Karl (2001): "En organonmodel for sproget". Carol Henriksen (red.): *Can you reach the salt? Pragmatikkens klassiske tekster*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Carston, Robyn (2002): *Thoughts and Utterances. The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell.
- Collin, Finn, Peter Sandøe & Niels Chr. Stefansen (1987): *Derfor – bogen om argumentation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Eemeren, Franz H. van & Rob Grootendorst (1984): *Speech Acts in Argumentative Discussions*. Dordrecht: Foris Publications.
- Eemeren, Franz H. van & Rob Grootendorst (1992): *Argumentation, Communication, and Fallacies*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Eemeren, Franz H. van, Rob Grootendorst, Sally Jackson & Scott Jacobs (1993): *Reconstructing Argumentative Discourse*. Tuscaloosa and London: The University of Alabama Press.
- Espersen, Jon (1969): *Logik og argumenter – En hjælp til kritisk tænkning*. København: Hans Reitzel.
- Grice, H.P. (1975): "Logic and Conversation". P. Cole & J. L. Morgan (eds.): *Syntax and Semantics III. Speech Acts*. New York: Academic Press. 41-58.
- Grice, H. P. (1989): *Studies in the Way of Words*. Cambridge & London: Harvard University Press.
- Habermas, Jürgen (2001): 'Forberedende bemærkninger til en teori om den kommunikative kompetens'. Carol Henriksen (red.): *Can you reach the salt? Pragmatikkens klassiske tekster*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Hamblin, Charles L. (1970): *Fallacies*. London: Methuen.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2002): *Grammatik over det danske sprog*. Kompendium, RUC.
- Harder, Peter (1997): "Hvad er funktionel grammatik?" *Sprogforum* 7(3). 12-17.
- Just, Sine (2002): "Sagt i situationen". *Rhetorica Scandinavica* 24. 4-18.
- Kock, Christian (1997): "Retorikkens identitet" *Rhetorica Scandinavica* 1. 10-19.
- Nielsen, Niels Møller (1999): "Formel gyldighed i argumentationsanalysen – et kritisk blik på Stephen Toulmins argumentmodel". RitaTherkelsen & Ebbe Klitgård (red.): *Detaljen: tekstanalysen og dens grænser*, vol. 2. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 230-246.

- Nielsen, Niels Møller (under udg.): *Counter Argument. In Defence of Common Sense*. Afhandling, Institut for Sprog og Kultur, RUC.
- Onsberg, Merete & Charlotte Jørgensen (1987): *Praktisk argumentation*. København: Teknisk forlag.
- Perelman, Chaim & Lucie Olbrechts-Tyteca (1969): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. London: University of Notre Dame Press.
- Togeby, Ole (1993): *Praxt*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Toulmin, Stephen E. (1958): *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vatz, Richard E. (2002): "Myten om den retoriske situation". *Rhetorica Scandinavica* 15. 7-13.
- Walton, Douglas N. (1989): *Informal Logic. A Handbook for Critical Argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Walton, Douglas (1992): *Plausible Argument in Everyday Conversation*. Albany: State University of New York Press.
- Walton, Douglas N. & Erik C. W. Krabbe (1995): *Commitment in Dialogue. Basic Concepts of Interpersonal Reasoning*. Albany: State University of New York Press.
- Woods, John & Douglas N. Walton (1989): *Fallacies. Selected Papers 1972-1982*. Dordrecht/Providence: Foris Publications.

NETRESSOURCER

<http://www.conversation-analysis.net/> (aktuel adresse november 2004)